

LUOTTAMUKSEN KASVUALUSTALLA

Puheenvuoro Naantali24h -tapahtumassa 12.6.2018

Arkkipiispa Tapio Luoma

Olemme kokoontuneet tänne Naantaliin tarkastelemaan inhimillisen yhteiselämän keskeistä tukipilaria, luottamusta. Lähtökohtana on ajatus, että yhteiskunnan toimivuuden mutta myös yksittäisen ihmisen elämänlaadun kannalta luottamus on aivan olennaisen tärkeä asia.

Taustalla on myös havainto, että suhteellisen pitkä vakauden ja ennakoitavuuden aika näyttää olevan – jälleen kerran – saamassa yhä enemmän epäluulon ja epäluottamuksen sävyjä. Kiintoisaa on, että tänään sama teema on esillä myös toisessa huomion kohteena olevassa tapahtumassa. Yhdysvaltain ja Pohjois-Korean johtajat ovat tavanneet Singaporessa. Vaikka näiden kahden tapahtuman mittakaavat ovat erilaisia, molemmissa on kyse samasta asiasta: luottamuksesta tai sen puutteesta, luottamuksen mahdollisuuksista ja epäluottamuksen uhista. Luottamuksen teema on mukana kaikessa ihmisen toiminnassa, siinä mitä toisesta ihmisestä ajatellaan ja miten häntä kohdellaan.

Lisääntynyt epävarmuus ja ennakoimattomuus ovat selvästi vaikuttaneet siihen, millä tavalla katsomme toisiamme ja keskustelemme keskenämme. Aggressiivisuus pistää silmään. Vaikka aikaamme nimitetään individualistiseksi, yksilöä ja hänen itsenäisyyttään korostavaksi, kuulemme puhuttavan heimoutumisesta ja kupliin jumittumisesta. Silloin ei olekaan enää kysymys yksilöllisyydestä vaan tilanteesta, jossa yksilön ajattelu ja käyttäytyminen määräytyvät vahvasti yhteisön ehdoilla, olkoot nuo yhteisöt miten löyhästi muodostuneita tahansa, vaikka esimerkiksi sosiaalisessa mediassa vaikuttavia mielipideyhteisöjä, jotka ottavat mittaa toisistaan.

Ihmisten välisissä suhteissa luottamus on olennaisen tärkeää. Luottamuksella on yhteiskunnan vakauden kannalta keskeinen rooli. Siksi on paitsi ajankohtaista myös ennen kaikkea tärkeää kysyä, mitä on luottamus ihmisten välisissä suhteissa. Sillä juuri ihmisten välisistä suhteista on kysymys myös silloin, kun puhumme luottamuksesta yhteisöihin, organisaatioihin ja instituutioihin. Ihmisten välisistä suhteista on kysymys aina, kun puhumme yhteiskunnasta ja sen kehittämisestä.

Luottamus tarvitsee elääkseen ja vahvistuakseen suotuisan kasvualustan. Se rakentuu monista erilaisista aineksista, joiden nimeämiseen epäilemättä vaikuttaa se, millaisen maailmankatsomuksen kautta asiaa lähestyy. Tarkastelen seuraavassa luottamusta arkkipiispana ja edustamani yhteisön maailmankatsomuksen – siis kirkon uskon – kautta. Nostan esille kolme seikkaa, jotka mielestäni olennaisesti kuuluvat luottamukseen ja ruokkivat sitä: elämä on lahja, ihminen on persoona ja aito vuorovaikutus on tärkeää.

Ensimmäisenä on siis **näkemyks elämästä lahjana**. Tämä on uskoakseni luottamuksen syntymisen ja vahvistumisen kannalta syvimmän tason ainesta. Jos katson, että elämä on viime kädessä lahja, jonka saamiseen en ole itse pystynyt vaikuttamaan, voin ajatella, että lahjan saajana olen vastuussa siitä, miten tätä lahjaa käytän. Elämän saaminen on luottamuksen osoitus minulle. Tällaisen ajattelun ei välttämättä tarvitse olla perusteiltaan mihinkään tiettyyn uskonnolliseen katsomukseen liittyvää, vaan ajatus elämästä lahjana tarjoaa mielekkään näkökulman maailmankatsomuksesta riippumatta.

Elämän lahjan vastuullinen käyttäminen pitää sisällään ajatuksen, että myös toisen ihmisen elämä on lahjaa. Niinpä ihmisten välinen kanssakäyminen on lahjan vastuulle saaneiden keskinäistä vuorovaikutusta, jossa yhteinen ymmärrys elämästä lahjana kannustaa luottamukseen. Vastuu, jonka lahjaksi mielletty elämä tuo mukanaan, ulottuu toiseen ihmiseen. Toinen ihminen ei voi olla minulle väline,

jota hyödynnän omien päämäärieni saavuttamiseksi. Hän ei ole vihollinen, joka minun pitäisi voittaa. Sen sijaan hänkin on kaltaiseni ihminen, joka on saanut lahjaksi elämän.

Toinen luottamuksen kasvualustaan olennaisesti vaikuttava asia on **käsitys ihmisestä persoonana**. Kuten jo edellä totesin, vaikka aikaamme luonnehditaan individualistiseksi, yksilöä korostavaksi, yhteisöllisyys ilmenee kuitenkin yhä edelleen laajasti omaksuttaviksi tarkoitettuina ajattelutapoina ja mielipiteinä. Ihminen elää aina suhteessa toisiin ihmisiin.

Kysymys siitä, onko ihminen perimmältään yksilöllinen vai yhteisöllinen olento, on vanha. Kun puhumme persoonasta, siinä yhdistyvät molemmat näkökulmat, yksilöllinen ja yhteisöllinen. Persoonana on olento, joka on sitä, mitä hän on, juuri sen vuoksi, että hänellä on suhde toisiin persooniin. Häntä ei määritellä niinkään hänen henkilökohtaisten, yksilöllisten ominaisuuksiensa kautta vaan niiden suhteiden kautta, joita hänellä on toisiin ihmisiin.

Identiteettimme ja minuutemme on muokkautunut siksi, mikä se on, juuri sen ansiosta, että olemme olleet elämämme tähän hetkeen mennessä tekemisissä lukuisten ihmisten kanssa. Me muovaudumme jatkuvasti juuri ihmissuhteidemme ansiosta. Kärjistäen voi sanoa, että yksilön ei tarvitse luottaa toisiin yksilöihin, koska hän tulee toimeen yksilönä, kun taas persoonan on luotettava toisiin persooniin ylipäätään ollakseen persoonana.

Luottamuksen syntymisen ja vahvistumisen kannalta sekä näkemys elämästä lahjana että käsitys ihmisestä persoonana ovat merkittäviä. Lahjaksi saamani elämä on luottamuksen osoitus minulle, ja samaa luottamusta minun on tätä lahjaa vastuullisesti käyttääkseni osoitettava toisille ihmisille, joista jokaisen elämä on yhtä lailla lahjaa. Luottamus ei ole varsinaisesti minun ominaisuuteni vaan niiden ihmissuhteiden ominaisuus, jotka vallitsevat minun ja muiden ihmisten välillä.

Tällainen luottamuksen kasvualustan hahmottaminen johtaa näkemykseen, että toinen ihminen ei ole ensi sijassa uhka vaan häneen voi luottaa. Onko yksi aikamme luottamusta koskevan pohdinnan ylläke juuri siinä havainnossa, että niin helposti toinen ihminen nähdään ensi sijassa uhkana, joka pyrkii hyötymään toisesta ihmisestä, sivuuttamaan hänet ja hänen tarpeensa sekä suorastaan vahingoittamaan häntä? Jos oletusarvoksi nousee ajatus toisesta ihmisestä ensi sijassa uhkana, vaikutukset kantautuvat laajalle, niin yhteiskunnalliseen elämään kuin maailmanpolitiikkaankin.

Vaihtoehtona on, että toinen ihminen nähdään kumppanina ja mahdollisuutena rikkaampaan vuorovaikutukseen. Toisaalta on heti myönnettävä, että tämä ajatus pitää sisällään riskin. Luottamus voidaan aina pettää, joko tahallisesti tai tahattomasti. Jatkuva pettyminen nakertaa kykyä osoittaa luottamusta, ja toistuva odotusten pettäminen vähentää luottamuksen arvoisuutta. Silti on yhteiskunnan toimivuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää, että pettymyksen riski voidaan ottaa. Juuri tässä luottamuksen kumppaniksi tarjoutuu rohkeus, rohkeus luottaa, vaikka riski pettymiseen on aina olemassa.

Luottamuksen kasvualustan aineksista mainitsen vielä yhden. Se on **aito vuoropuhelu**, dialogisuus. Aito vuoropuhelu on keskustelua, sellaisten yhteisten sanojen etsimistä, joiden avulla osataan hahmottaa yhteinen todellisuus. Se on persoonien välistä vuorovaikutusta, joka voi johtaa tuloksiin vain luottamuksen vallitessa. Aidon vuoropuhelun lähtökohtana on eräänlainen luottamuksen minimi, jossa minun on voitava luottaa, että se, mitä sanon, otetaan vastaan sellaisella tulkinnalla, joka edes suurin piirtein vastaa omaa käsitystäni siitä, mitä olen halunnut sanoa. Tietoisesti pahantahtoiset tulkinnat eivät kannusta luottamukseen.

Aidosta vuoropuhelusta luottamuksen kasvualustan aineksena on todettava kaksi seikkaa. Vuoropuhelussa esitämme näkemyksiämme ja mielipiteitämme. Ne eivät aina ole valmiita ja loppuun asti hiottuja. Tämä on mielestäni tärkeää muistaa aikana, jolloin mielipiteisiin liittyy voimakkaita tunteita ja suoranaisia intohimoja

ja jolloin mielipiteet näyttävät erottavan enemmän kuin yhdistävän. Tämä johtuu nähdäkseni ennen kaikkea siitä, että käsityksemme mielipiteiden luonteesta ja tarkoituksesta on muuttunut. Olemme lakanneet suhtautumasta mielipiteisiin tavalla, jota aito vuoropuhelu edellyttää.

Aito vuoropuhelu nimittäin tarvitsee sellaisia mielipiteitä, jotka on vajavaisina ja keskeneräisinäkin tarkoitettu panokseksi vuorovaikutuksen rakentamiseen. Kun lausun mielipiteeni, sen varsinainen tarkoitus on valottaa tiettyä näkökulmaa ja näin rikastuttaa yhteisen todellisuuden hahmottamista. Valitettavasti yhä useampi mielipide typistyy nyttemmin vain sen ilmaukseksi, mihin leiriin tai kuplaan mielipiteen esittäjä kuuluu. Tällöin mielipiteestä tulee pelkkä leima, jolla ihmisiä voidaan jaotella. Luottamuksen vahvistamisen kannalta on tärkeää, että mielipiteiden ei anneta surkastua pelkiksi leimoiksi, vaan niiden oikea tehtävä, vuoropuhelun rikastuttaminen, säilyy.

Toinen luottamusta vahvistavaan aitoon vuoropuheluun liittyvä seikka on, että siinä ei etsitä voittajia ja häviäjiä vaan sanoja yhteiselle todellisuudelle, olkoon se vaikkapa yhteistä hämmennystä ja neuvottomuuttakin. Neuvottelutilanteissa etsitään yleensä ratkaisuja, joihin mahdollisimman moni voisi sitoutua. Singaporessa Yhdysvaltain presidentti Donald Trump ja Pohjois-Korean johtaja Kim Jong-un ovat viimein tänään päässeet neuvottelupöytään. Nähtäväksi jää, saako viime kuukausien molemminpuolinen uhittelu jatkoa neuvottelutuloksesta, jossa toinen osapuoli selviytyy voittajana ja toinen joutuu häviämään, vai onko seurauksena jännityksen lientyminen ja luottamuksen kasvaminen. Olkoon neuvottelutilanne millainen tahansa ja tapahtukoon se missä tahansa, osapuolten suurena haasteena on säilyttää keskinäinen luottamus silloin, kun ajettavana on oman ryhmän intressejä.

Olen edellä koettanut hahmotella joitakin aineksia, joiden varassa luottamus keskinäisissä suhteissamme voi kasvaa ja vahvistua. Myönnän, että tämä kaikki voi kuulostaa melkoisen idealistiselta. Kova elämä ja ankara arki houkuttelevat pettymään ja ajautumaan epäluottamukseen. Mutta yhtä lailla kyynisyys ja kovuus irrottavat todellisuudesta, josta ne luovat omaa kalseaa käsitystään. Eikö luottamus ole jotakin, mitä tavoittelemme ja toivomme? Meistä itsestämme kuitenkin riippuu, saako luottamus olla idealismin lisäksi myös realismia, voiko luottamuksen ihanne olla myös todellisuutta keskinäisissä suhteissamme, koko yhteiskunnassamme.

Luottamukseen sisältyvä pettymyksen riski voi näyttää suurelta. Silti tämä riski kannattaa mielestäni ottaa.